

УДК 373.3 /5091:81

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ В АМЕРИКАНСЬКИХ ТЕХНІЧНИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Н. М. Кікіна

ORCID 0000-0003-0116-3170

У статті з'ясовано, що сучасний стан розвитку кредитної системи навчання іношомовного спілкування студентів технічних університетів США є результатом історичного пошуку ефективних форм виміру якісних і кількісних параметрів навчальної одиниці кредитної години. Проаналізовано історію розвитку американської кредитної системи в цілому і доведено її безпосередній зв'язок із створенням та функціонуванням американських університетів. Визначено, що іноземні мови вивчалися в якості обов'язкового предмета, однак мова для вивчення обиралась студентом технічного університету самостійно. Висвітлено цілі, зміст, форми і методи кредитної системи навчання іношомовного спілкування в технічних університетах США. Схарактеризовано історію розвитку американської кредитної години в цілому та в ракурсі навчання іношомовного спілкування студентів технічних університетів. У процесі ретроспективного аналізу виявлено, що створенню основ кредитної системи США передував процес лібералізації університетської освіти, що дозволило навчальні дисципліни (включаючи іноземну мову), вимірювати в кредитах і оцінювати в балах, а встановлена фіксована сума балів дозволяла студенту отримувати диплом про вищу освіту. Розглянуто передумови виникнення потреби у розробленні тестових завдань із визначенням рівня знань, умінь і навичок іношомовного спілкування на факультетах різних технічних спеціальностей. Доведено, що навчання іношомовного спілкування в технічних університетах США пов'язано з соціально-економічним та політичним замовленням американського суспільства.

Ключові слова: кредитна система навчання, іношомовне спілкування, США, технічні університети.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Модернізація технічної університетської освіти в Україні, яка відбувається під впливом економічних і соціально-політичних реформ, потребує аналізу перспектив і

цілей, які можуть бути досягнуті. Вектор розвитку цієї освіти певною мірою наближається до англо-саксонської моделі, найбільш яскраво реалізованої у Сполучених Штатах Америки, котрі в кінці ХХ століття перетворились у країну, що диктує правила гри на ринку освітніх послуг. Успіхи американської вищої школи створюють уявлення про те, що пряме копіювання змісту, технології та інших компонентів системи навчання, притаманних США, дозволить не лише повторити її досягнення, але й домогтись суттєвого просування вперед.

У зв'язку з тим, що всі отримані людством знання певним чином розвиваються, збагачуються і модернізуються, і проблему – КСН іношомовного спілкування у технічних університетах США, як будь-яке педагогічне явище, доцільно розглядати в кожній окремий історичний період з урахуванням конкретних історичних, політичних, соціальних, економічних і педагогічних чинників. Досліджуючи розвиток певних історичних, соціальних і політичних явищ, виникає необхідність визначити вектор їх спрямованості. Напрями розвитку вищої освіти будь-якої держави віддзеркалюють не тільки її освітній, але й культурний, науково-технічний, економічний, ідеологічний та зовнішньополітичний поступ. Розгляд проблеми розвитку КСН у контексті історико-педагогічного дослідження є доцільним з огляду на те, що вона розвивається у межах еволюціонування всієї освітньої системи, іношомовне спілкування слугує досягненню загальноосвітніх цілей і пріоритетів, визначених мовною й освітньою політикою держави, яка, в свою чергу, підпорядковується її ідеологічним і політичним принципам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Важливу роль у дослідженні окремих аспектів розвитку кредитної системи навчання у США відіграють роботи таких вчених, як: Е. Грабар, Л. Кулакова, Б. Вульфсон, З. Малькова, М. Барлоу, К. Керр, В. Мерфі, К. Ясперс; методологію і практику навчання іноземних мов (Н. Басай, Б. Беляєв, І. Зимня, Л. Калініна, Р. Мільруд, С. Ніколаєва); питання викладання іноземних мов у США (Ж. Антонович, М. Бетс, Т. Елкін, К. Карапетян, Д. Кетчен, С. Макушева, В. Ріверс, Л. Семененко, Р. Сміт); особливості навчання іношомовного спілкування в технічних університетах України та США (Н. Осіпчук, Ю. Шелест, І. Федотова, К. Якушко).

Згадані наукові дослідження, певною мірою, розкривають соціально-педагогічні передумови становлення і розвитку інноваційних тенденцій кредитної системи навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. Утім, залишається недослідженою проблема кредитної системи навчання іношомовного спілкування студентів технічних університетів.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Необхідність детального вивчення історії розвитку кредитної системи навчання іншомовного спілкування студентів технічних університетів США, в період соціально-економічних перетворень, в процесі інтегрування України в світовий освітній простір, а також відсутність вітчизняних історико-педагогічних студій щодо вивчення історії становлення американської кредитної системи навчання іншомовного спілкування зумовили вибір теми нашої статті.

Формування цілей статті. Метою статті є висвітлення в історико-педагогічному ракурсі розвитку кредитної системи навчання іншомовного спілкування студентів технічних університетів США. Досягнення поставленої мети передбачає виконання низки завдань: розкрити витoki кредитної системи навчання іншомовного спілкування студентів технічних університетів США; проаналізувати основні методи такого навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Історія становлення системи освіти США бере свій початок у перші десятиліття XVII століття, коли англійці розпочали колонізацію Північної Америки та утворили перший в Америці вищий навчальний заклад – Університет всіх наук. В 1707 році було прийнято статут Університету всіх наук, у відповідності із яким було сформовано адміністративне управління на чолі із президентом. Розпочала розвиватись просвітницька і наукова діяльність університету, з'явилась типографія, дослідницькі лабораторії, обсерваторія та інші атрибути, притаманні сучасним університетам (Christensen, 2001, с. 5). Керуючись досвідом цього університету, до 70-х років XVIII століття, були засновані ще 8 коледжів (William and Mary College (1693), Yale College (1701), College of New Jersey (1746), King's College (1754), College of Philadelphia (1755), College of Rhode Island (1764), Queen's College (1766), Dartmouth College (1769)), котрі слугували підґрунтям для створення сучасних університетів, у тому числі й технічних. Цей період знаменується появою у змісті вищої освіти США предмету «Іноземна мова» як обов'язкової дисципліни, а саме: древніх мов, таких як латина і старогрецька. Протягом багатьох століть латинська мова була основною у навчальних планах, а також торгівлі, релігії, уряді, але з часом вона витіснилась французькою та італійською мовами. Навчання відбувалося в усній формі та зосереджувалось на вивченні граматики. Основним методом навчання ІМ того періоду був граматико-перекладний. Контроль навчальних досягнень учнів здійснювався за допомогою усних іспитів, які часто були публічними. Організуючи навчальний процес, заклади освіти США копіювали англійську систему, але все-таки не досягали рівня європейських.

Вирішення цієї проблеми вимагало удосконалення навчального процесу та створення нових ефективних технологій навчання (Barnwell, 1996).

Окрім того, у 70-х роках XVIII століття, у зв'язку із розвитком економіки та швидким зростанням кількості населення, виникла необхідність у великій кількості спеціалістів, здатних організовувати виробництво, сільське господарство, забезпечувати задоволення потреб охорони здоров'я та освіти, налагоджувати співробітництво із закордонними спеціалістами. Це і стало передумовою виникнення професійно-орієнтованих навчальних закладів (Грабар, 2009, с. 307–309). Однак, в цих закладах навчання іноземних мов (ІМ) не було професійно спрямованим, тому така організація навчального процесу не могла задовольнити потреби держави в фахівцях, які володіли б іншомовним спілкуванням. Хоча, варто зазначити, що саме в цей період був сформований один із основних принципів американської системи освіти – суверенітет університетів. Цей принцип є актуальним і зараз, він надає закладам освіти право самостійно керувати навчальним процесом (обирати методи, засоби і форми навчання й контролю, у тому числі в КС іншомовного спілкування, складати навчальні плани тощо) (Barnwell, 1996).

До 1879 року ця система була запроваджена у більшості університетів США, а з 1892 року розпочався другий етап розвитку «кредит-системи». Комітет національної освіти ввів кредит не лише в коледжах і середніх школах, а й у технічних університетах США. З того часу «кредит-система» поступово удосконалювалась (Brown, 1990, с. 383 – 393). Встановлення через кредитні одиниці кількісних еквівалентів змісту навчання і рівня засвоєння навчальних програм, як зазначає Д. Гарріс, дозволило надати студентам можливість самостійно планувати навчальний процес, вносити принципові зміни в системи контролю і оцінювання якості вищої освіти, створювати умови для удосконалення навчальних технологій. Однак, як зазначають деякі американські вчені (Peters, 2002, & Ryan, 1996), така система вищої освіти не вирішувала всіх проблем. Відображаючи необхідність розвитку промисловості, розпочалась організація спеціальних професійних навчальних закладів. Між війною за незалежність (1775 – 1783 рр.) і Громадянською війною (1861 – 1865 рр.) як важливими історичними віхами розвитку США були створені спеціалізовані, професійно-орієнтовані навчальні заклади інженерного, сільськогосподарського, морського, військового та інших галузей. Більшість з них функціонує і до сьогодні. Так, всесвітньовідомий Massachusetts Institute of Technology, заснований 1861 року, і в наш час є одним із лідерів сучасної американської вищої школи (Ryan, 1996).

У цей період зміст навчання ІМ як обов'язкової навчальної дисципліни переважно зосереджувався на вивченні граматики, перекладі текстів. Увага акцентувалася на заучуванні граматичних правил та перекладі іноземних текстів на рідну мову, а не на розвитку усного мовлення. Основними методами контролю навчальних досягнень були словесні методи, коли студенти усно розповідали заучений матеріал. Метою навчання ІМ того періоду була підготовка спеціалістів у сфері перекладу іншомовних текстів на англійську мову. Основними методами навчання були граMATико-перекладний, усний та прямий, а єдиним засобом навчання були друковані тексти. Контроль навчальних досягнень учнів здійснювався за допомогою усних іспитів, які проводились викладачами і вже не були публічними, як у XVIII столітті. Засобом мотивації у той період було нарахування балів за навчальні досягнення студентів.

Кінець XIX століття, у свою чергу, знаменувався введенням у технічні університети США «елективної системи» (від лат. *electus* – вибірковий), як певного інваріанту кредитно-модульної системи навчання: пропозиція певного переліку дисциплін на вибір студентам. Така система передбачала індивідуалізацію навчання, що є одним із пріоритетних принципів КС, самостійний вибір студентами навчальних дисциплін і наукової спеціалізації (Кулакова, 2016). Метою елективної системи стало: створення оптимальних умов для розвитку інтересів і здібностей студентів; формування творчого, інтелектуального, професійного потенціалу суспільства; створення нової методичної системи навчання, заснованої на новій мотиваційній основі.

Вивчення іноземних мов в цей період залишалось обов'язковим, проте мова для вивчення обиралась студентом технічного університету самостійно. Кредит став домінуючим засобом визначення навчального навантаження студентів. Зміст навчання іноземних мов зосереджувався на вивченні граматичних правил, синтаксичних структур, заучуванні лексики, перекладі художніх творів, формуванні навичок й умінь рецептивного писемного, а не продуктивного усного мовлення. Засобами навчання були друковані тексти, частіше – художні твори. Граматичні правила пояснювалися рідною мовою. Усе це свідчило про домінування граMATико-перекладного методу навчання. Контроль навчальних досягнень студентів здійснювався за допомогою письмових екзаменів. Основним засобом мотивації їхнього навчання залишалося виставлення балів за навчальні досягнення (Vason, 1990, с. 465).

Уже впродовж Другої Світової війни виникла потреба навчання іншомовного спілкування, коли перед Американською Радою наукових товариств (The American Council of Learned Societies) урядом США було

поставлено завдання створити програми навчання кількох ІМ. Ці програми стали провісниками Військової школи іноземних мов (Army Language School), зараз Військового інституту іноземних мов міністерства оборони США (Defense Language Institute) та Інституту зарубіжної служби (the State Department Foreign Service Institute). Із роками ця потреба зростала на кожному етапі, створюючи певні рекомендації та вимоги.

Важливий поштовх у подальшому розвитку системи вищої освіти США відбувся в 1957 році, коли було прийнято низку законодавчих актів, серед яких можна виділити «Закон про освіту в інтересах національної безпеки», основною метою якого було укріплення військово-технічного потенціалу США. Цей закон сприяв розвитку наукових досліджень і залученню висококваліфікованих іноземних спеціалістів для підготовки національних кадрів, слугував певним підґрунтям для розвитку КСН іншомовного спілкування. Іншомовне спілкування стало набувати пріоритетної мети навчання в технічних університетах США. Окрім того, цей період ознаменувався виникненням у системі вищої освіти особливості, яка притаманна КС – отримання вищої освіти за необмежений у часі термін, тобто навчання вимірювалось не часом (семестрами, роками), а кількістю отриманих навчальних кредитів (Smith, & Bradley, 1996, с. 45).

60-ті роки XX століття характеризуються появою у системі освіти змістового компоненту КС, а саме модулів – структурованого за модульним принципом навчального матеріалу. У цей же період посилювались вимоги до КС та рівня знань, умінь і навичок іншомовного спілкування, якими повинен оволодіти студент. Саме в ці роки з'явився прототип сучасної КС. У навчальних програмах матеріал став структуруватися за модульним принципом та набував спрямованого змісту. В цей час проявилася неефективність і невідповідність старих методів навчання (граматико-перекладного, прямого) новим умовам розвитку вищої освіти, а тому згодом вони були замінені комунікативним методом. Оволодіння іншомовним спілкуванням спрямовувалось на формування навичок й умінь як усного, так і писемного мовлення. Найбільшого розвитку зазнав контроль-регулювальний компонент КС, а саме види контролю навчальних досягнень студентів, серед яких, окрім екзаменів, чільне місце почала посідати тестова методика. Це була одна із найбільш значущих інноваційних змін, яка внесла певні корективи до змісту КСН, а тому стисло зупинимося на цій проблемі.

Починаючи з середини 60-х років та упродовж 70-х років XX століття, практика мовного тестування, як це відображено в більшості наукових робіт та у підручниках з мовного тестування тих часів, розглядалася суто з точки зору видів мовленнєвої діяльності (усного й писемного мовлення) та

їхніх мовних аспектів (фонетики, граматики, лексики). А це означає, як зазначає Д. Барнвелл, що тестування рівня сформованості мовних навичок і мовленнєвих вмінь переважно схилилося до думки, що мова складається з окремих незалежних аспектів. На першому Колоквіумі Досліджень Мовного Тестування (Language Testing Research Colloquium), який відбувся у 1979 році, ця думка була піддана жорсткій критиці, а також було наголошено на необхідності розгляду аспектів іншомовного спілкування з точки зору комунікативної компетенції. У зв'язку з цим у 80-тих роках минулого століття набула активного розвитку проблема тестування комунікативної компетенції (Barnwell, 1996). Це привернуло увагу до потреби навчання іншомовного спілкування у галузі академічних дисциплін і змусило науковців зосередити увагу на розробленні тестових завдань із визначенням рівня знань, умінь і навичок іншомовного спілкування на факультетах різних технічних спеціальностей. Якщо 80-ті роки стали свідком виникнення розбіжностей у думках щодо концепцій мовного тестування та переходу їх в інші сфери прикладної лінгвістики, то в 90-х роках спостерігається продовження розвитку цього напрямку (Кулакова, 2016).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, аналізуючи етапи формування КСН іншомовного спілкування у технічних університетах США, можна зазначити, що протягом усього періоду розвитку вищої освіти дотримувалася принцип автономії університетів, свобода вибору навчальних програм, велика увага приділялась професійно-орієнтованому навчанню іноземних мов, у контексті яких здійснювалось оволодіння знаннями, уміннями й навичками іншомовного спілкування.

Виявлено, що кредитну систему було впроваджено в класичних університетах США ще до 1879 року, а з 1892 року започатковано її використання і в технічних університетах та коледжах. До кінця ХХ століття іноземні мови, передусім, класичні, вивчалися в американських університетах за кредитною системою навчання, у якості обов'язкових навчальних дисциплін. Метою вивчення іноземних мов було підготувати спеціалістів, які могли б перекладати іншомовні тексти на рідну мову за допомогою граматики-перекладного, усного і прямого методів. Крім цього, варто зазначити, що кінець ХІХ століття ознаменований введенням у технічних університетах США елективної системи навчання шляхом пропозиції певного переліку дисциплін вільного вибору студентів. Відтак, з цього часу і до наших днів іноземні мови відносяться до елективних дисциплін для вивчення студентами технічних університетів.

Література

1. Грабар Е. В. Чинники впливу на розвиток тестування у сфері шкільної іншомовної освіти США. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)* / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин : видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2009. №3. С. 307–309.
2. Кулакова Л. А. Кредитная система обучения Америки и Европы: преимущества, недостатки, использование Международного опыта в системе отечественного образования. Шимкенд. ЮКГУ им. М. Аuezova. 2016. URL : <http://netref.ru/bilim-beru-bafdarlamasi-ayasinda-oitushilar-biliktiligini-artu.html?page=18> (дата звернення: 5.10.2018).
3. Bacon S. M., Finnemann M. D. (1990). A study of the attitudes, motives and strategies of university foreign language students and their disposition to authentic oral and written input. *Modern Language Journal*. № 74. P. 459–473.
4. Barnwell D. A history of foreign language testing in the United States: From its beginning to the present. Tempe, AZ: Bilingual Press. 1996. 216 p.
5. Brown H. D. M&Ms for language classrooms? Another look at motivation. *J. Alatis*, Georgetown University round table on language and linguistics Washington, DC: Georgetown University Press. 1990. P. 383 – 393.
6. Christensen J. Transfer Credit Practices of Educational Institutions. Washington D.C. 2001. P. 5.
7. Peters K. M. (2002). Lost in translation. *Government Executive Magazine*. URL : <http://www.govexec.com/features/0502/0502s4.htm> (дата звернення : 5.10.2018).
8. Phyllis M. Ryan. Sociolinguistic Goals for Foreign Language Teaching and Teachers' Metaphorical Images of Culture. *Foreign Language Annals*. 1996. Vol. 29. Issue 4. P. 571–586, December. URL : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1944-720.1996.tb01268.x/abstract> (дата звернення: 5.10.2018).
9. Smith R., Bradley G. The Americanisation of British higher education. *Reflections on Higher Education*. 1996. № 8. P. 40 – 55.

References

1. Hrabar, E. V. (2009). Chynnyky vplyvu na rozvytok testuvannya shkil'noyi inshomovnoyi osvity SSHA [Factors influencing the development of testing in the field of school foreign education in the United States]. *Naukovi zapysky. Seriya "Psykhologo-pedahohichni nauky"*. Prof. Ye. I. Kovalenko (ed.). Nizhyn: vydavnytstvo NDU im. M. Hoholya, # 3, 307–309 (ukr).
2. Kulakova, L. A. (2016). *Kredytina sistema obuchenyya Ameryky y Evropy: perevahy, nedostatky, vykorystannya Mizhnarodnoho ohlyadu v systemi osvity*. Shymkend [Credit system of education in America and Europe: advantages, disadvantages, use of international experience in the system of national education. Shimkand]. YUK·HU im. M. Auezova. Retrieved from <http://netref.ru/bilim-beru-bafdarlamasi-ayasinda-oitushilar-biliktiligini-artu.html?page=18> (date of appeal: 5.10.2018) (rus).
3. Bacon, S. M., & Finnemann, M. D. (1990). A study of the attitudes, motives and

- strategies of university foreign language students and their disposition to authentic oral and written input. *Modern Language Journal*, # 74, 459–473 (eng).
4. Barnwell, D. (1996). *A history of foreign language testing in the United States: From its beginning to the present*. Tempe, AZ: Bilingual Press (eng).
 5. Brown, H. D. (1990). M&Ms for language classrooms? Another look at motivation. *J. Alatis*. Georgetown University round table on language and linguistics Washington, DC: Georgetown University Press, 383 – 393 (eng).
 6. Christensen, J. (2001). *Transfer Credit Practices of Educational Institutions*. Washington D.C. (eng).
 7. Peters, K. M. (2002). *Lost in translation*. *Government Executive Magazine*. Retrieved from <http://www.govexec.com/features/0502/0502s4.htm> (date of appeal: 5.10.2018) (eng).
 8. Phyllis, M. Ryan. (1996). Sociolinguistic Goals for Foreign Language Teaching and Teachers' Metaphorical Images of Culture. *Foreign Language Annals*, vol. 29, # 4, 571–586, December. Retrieved from <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1944-9720.1996.tb01268.x/abstract> (date of appeal: 5.10.2018) (eng).
 9. Smith, R. & Bradley, G. (1996), The Americanisation of British higher education. *Reflections on Higher Education*, # 8, 40 – 55 (eng).

РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ ОБУЧЕНИЯ ИНОЯЗЫЧНОМУ ОБЩЕНИЮ В АМЕРИКАНСКИХ ТЕХНИЧЕСКИХ УНИВЕРСИТЕТАХ

Н. М. Кикина

В статье установлено, что современное состояние кредитной системы обучения иноязычного общения студентов технических университетов США является результатом исторического поиска эффективных форм измерения качественных и количественных параметров учебной единицы кредитного часа. Проанализирована история развития американской кредитной системы в целом и доказана ее непосредственная связь с созданием и функционированием американских университетов. Установлено, что иностранные языки изучались в качестве обязательного предмета, однако язык для изучения выбирался студентом технического университета самостоятельно. Описаны цели, содержание, формы и методы кредитной системы обучения иноязычного общения в технических университетах США. Охарактеризована история развития американского кредитного часа в целом и в ракурсе обучения иноязычного общения студентов технических университетов. В процессе ретроспективного анализа выявлено, что созданию основ кредитной системы США предшествовал процесс либерализации университетского образования, что позволило дисциплины (включая иностранный язык), измерять в кредитах и оценивать в баллах, а установленная фиксированная сумма баллов позволяла студенту получать диплом о высшем образовании. Рассмотрены предпосылки возникновения потребности в разработке тестовых заданий с определением уровня знаний, умений и навыков иноязычного общения на

факультетах различных технических специальностей. Доказано, что обучение иноязычному общению в технических университетах США связано с социально-экономическим и политическим заказом американского общества.

Ключевые слова: кредитная система обучения, иноязычное общение, США, технические университеты.

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF CREDIT SYSTEMS FOR FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION AT AMERICAN TECHNICAL UNIVERSITIES

N. M. Kikina

The article establishes that the current state of the credit system for teaching foreign language communication for students of technical universities in the United States is the result of a historical search for effective forms of measuring the qualitative and quantitative parameters of a training unit for a credit hour. The history of the development of the US credit system as a whole is described and its direct connection with the creation and operation of American universities is proved. It is determined that foreign languages have been learnt as basic subject but every student of technical university had a chance to elect language individually. It is described the goals, content, forms and methods of the credit system of teaching foreign language communication in technical universities in the USA. The history of the development of the American credit hour as a whole is described in terms of the teaching of foreign language students from technical universities. In the course of a retrospective analysis, it was revealed that the creation of the foundations of the US credit system was preceded by a process of liberalization of university education, which allowed disciplines (including a foreign language) to measure in credits and evaluate in points, and a fixed amount of points allowed the student to receive a higher education diploma. The necessity of developing tests for determining the level of knowledge, abilities and skills of foreign language communication is considered. It has been proved that learning foreign language communication at US technical universities is associated with the socio-economic and political order of American society.

Key words: Credit system of education, foreign language communication, USA, technical universities.

Кікіна Наталія Михайлівна – викладач Кременецького педагогічного коледжу «Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Т. Шевченка. (м. Кременець, Україна). E-mail: kikinata@rambler.ru

Kikina Nataliya Mikhailivna – the teacher of Kremenets pedagogical college "Kremenets Regional Humanitarian-Pedagogical Academy named after T. Shevchenko (m. Kremenets, Ukraine). E-mail: kikinata@rambler.ru